

Calví: retrobat i revisat

Daniel Giralt-Miracle

Crític i historiador de l'art

ELS TEMPS CANVIEN, els fets històrics prenen noves perspectives i aquells que en altres temps foren anatemitzats ara, mig segle després, són vistos com a grans renovadors de la fe i de la societat. Aquest és el cas de Jean Calvin (1509-1564) de qui enguany celebrem el 500 aniversari del naixement. El record i la revisió de la seva ingent obra no l'han promogut només les esglésies reformades —i protestants en general—, sinó també el món de la cultura secular encapçalat per la iniciativa de la prestigiosa col·lecció *Bibliothèque de la Pléiade* de l'editorial Gallimard de reeditar l'obra completa del reformador, entesa com un monument de la llengua francesa, com un dels pilars de la cultura religiosa europea, i perquè conté una concepció cristiana del món amb projecció internacional. Una aportació que el món intel·lectual considera equiparable a la de J. J. Rousseau, figura gegant del pensament francès, just a les antípodes de les premisses del teòleg. No endebades Calví mor a Ginebra i Rousseau hi neix. És a dir que la ciutat suïssa, no per atzar, esdevingué focus d'unes idees que canviaren el món.

Quan al 1971, a l'editorial del meu pare, *PEN Producciones Editoriales del Nordeste*, publicarem (1971) sota la direcció del Dr. M. Gutiérrez Marín una antologia de Calví (una de les primeres que s'editava en llengua castellana a l'Estat espanyol i que essencialment contenia una part del seu epistolari, el primer catecisme, els col·loquis, alguns estudis bíblics remarcables, i reflexions sobre la predestinació, els sa-

graments i l'organització de l'església i de l'estat), l'autor de l'antologia iniciava la seva presentació assenyalant que: «Calvino tiene mala fama en España». Val a dir que el 1971, quan encara imperava la dictadura franquista, Calví, els reformadors i el protestantisme en general no eren benvistos, perquè sobre ells encara pesava la llegenda negra del pensament postinquisitorial. Els llibres d'història i els de religió eren molt poc objectius a l'hora de parlar de Luter, sempre pintorescament caracteritzat, i de Calví, sempre vist des de la perspectiva política de la teocràcia ginebrina i de la inevitable i aberrant condemna de Servet, pròfug del Sant Ofici, decisió que la ciutat de Ginebra lamentà dedicant-li, al 1953, un monument de desgreuige i un carrer (vegi's Baiton: *Servet, el hereje perseguido*. (1973). El rerefons, però, era el de veure en ell el promotor d'un dels moviments religiosos antagonics a la Contrareforma, i l'opositor més directe de la figura i les idees d'Ignasi de Loyola, fundador de la *Companyia de Jesús* i custodi de la doctrina catolicoromana.

Pel que fa a la valoració ponderada de la figura de Calví en el nostre país —fora de l'àmbit protestant— hi ha una excepció per a mi remarcable: la del llibre de Joan Gomis, publicat el 1993 per l'Editorial Planeta, *Calvino, una vida por la Reforma*, considerada com la primera biografia d'autor espanyol que interpreta seriosament el personatge al qual considera com un «intelectual valioso y hombre de acción de obra fecunda», i el veu com «un reformador en un siglo de reformas. Un reformador triunfante, puesto que su pensamiento y su acción han dejado una huella vasta y fecunda», i sobre el qual arriba a la conclusió que Calví no solament era el creador d'un tipus d'home, sinó també d'una civilització per «la coherencia entre fe y vida». Aquest llibre del 1993 cal considerar-lo com una de les aportacions pioneres i més serioses a l'esperit de l'ecumenisme a casa nostra. Obra de qui fou president de Justícia i Pau i un dels més clars defensors de l'esperit del Concili Vaticà II a través de les pàgines de la revista *El Ciervo*.

Un any abans, al gener de 1992, i amb el mateix esperit obert, la col·lecció *Clàssics del Cristianisme* de la Fundació Enciclopèdia Catalana publicava (cosa insòlita) en llengua catalana, l'obra fonamental de Calví, la *Institució de la religió cristiana*, amb traducció de Joan Vinyes i

Pel que fa a la valoració ponderada de la figura de Calví en el nostre país —fora de l'àmbit protestant— hi ha una excepció per a mi remarcable: la del llibre de Joan Gomis, publicat el 1993 [...] una de les aportacions pioneres i més serioses a l'esperit de l'ecumenisme, obra de qui fou president de Justícia i Pau i un dels més clars defensors de l'esperit del Concili Vaticà II a través de les pàgines de la revista *El Ciervo*.

presentació de Carles Capó, una obra impulsada per la Institució Bíblica Evangèlica i la Facultat de Teologia de Catalunya. Evidentment aquesta és l'obra fonamental del reformador francès en què articula el seu sistema teològic. Publicada per primera vegada al 1536 —en seguiren cinc edicions més revisades i ampliades pel mateix Calví— cal afirmar que és l'obra més important sorgida de la Reforma protestant i la que, al meu entendre, ha tingut més influència en totes les confessions i denominacions del món evangèlic. En general, Luter i el luteranisme són més coneguts. El personatge, la seva vida, les seves «tesis», el seu compromís històric, la seva modèlica traducció de la Bíblia a l'alemany, l'èmfasi en la «justificació» i en la «fe» i en el lema *Solus Christus – Sola Fides...* comportaren una nova relació entre Déu i l'Església basada en el sacerdocí comú dels creients i en l'autoritat suprema de la Bíblia com a única norma de fe per sobre de la tradició. Però Luter, a diferència de Calví, es va preocupar poc de l'organització de l'Església i va delegar en els prínceps, els seus valedors, l'autoritat eclesiàstica. Calví, com a autèntic intel·lectual, com a home de lleis —doctorat per la prestigiosa Universitat d'Orleans— i de pensament sistemàtic, quasi cartesià, va més enllà: aprofundeix en l'essència de l'esperit de la Reforma i defineix una línia teològica pròpia que no solament serà el substrat de les esglésies reformades, avui agrupades en l'*Aliança Reformada Mundial*, sinó també del pensament protestant, siguin quines siguin les seves variants o èmfasis. Les grans doctrines

del món evangèlic, des de les Assemblees de Germans, passant pels Baptistes, els Metodistes, els Presbiterians, els Valdesos, i sens dubte els Anglicans són de base calvinista. I aquest és un fet incontestable. Calví serà el sistematitzador del pensament protestant, sempre sota el fonament inqüestionable de la sobirania de Déu que està per sobre de tot possible judici humà, i en això defensa la doctrina de la predestinació en la línia proclamada pels Pares de l'Església, Agustí d'Hipona, o el mateix Ramon Llull, etc. prenent com a punt de partida els plantejaments de Pau a l'*Epístola als Romans*. A diferència dels grans reformadors i protoreformadors (anabaptistes o hussians), el calvinisme es caracteritza per contemplar tots els aspectes de la vida humana, la seva organització i govern, les relacions Església-Estat, el treball, l'administració dels béns, etc. Per la qual cosa aquesta doctrina ha estat considerada per molts pensadors de Max Weber (*La ètica protestante y el espíritu del capitalismo*, 1969), i Ernst Troeltsch (*La era protestante*, 1965), fins a Paul Tillich (*Historia general del Protestantismo*, 1967) com la base del capitalisme modern i el seu fonament ideològic i moral. És evident que hi ha una relació o una coincidència entre la difusió i extensió del calvinisme a Europa i als Estats Units, i els orígens del capitalisme, però aquesta relació no és directament causal. Sí que Calví defensa un nou concepte de treball, del diner i de l'economia, i una societat postrenaixentista dominada pel rendiment del capital. El calvinisme, doncs, serà un factor estimulador d'aquest procés. Però com ha observat Gutiérrez Marín, Calví sempre defensà un capitalisme social, i una redistribució del capital basada en el treball com a vocació i glorificació del Creador i no com a càstig diví.

La primera edició de la *Institució de la religió cristiana*, escrita en llatí, té sis capítols i és un primer intent d'articular una «confessió de fe». La segona edició es publicà a Estrasburg, en llatí i francès, i és molt més extensa i meditada. Els sis capítols de la primera edició de 1536 es transformen en 17 que pretenen abastar un sistema teològic i eclesiològic complet, una autèntica *summa theologica*, que s'inicia amb consideracions sobre el coneixement de Déu, l'home i el franc albir, i que

Calví, com autèntic intel·lectual, com home de lleis i de pensament sistemàtic, quasi cartesià, aprofundeix en l'essència de l'esperit de la Reforma i defineix una línia teològica pròpia que no solament serà el substrat de les esglésies reformades, avui agrupades en l'Aliança Reformada Mundial, sinó també del pensament protestant, siguin quines siguin les seves variants o èmfasis.

segueix amb comentaris sobre la llei, la fe i els símbols apostòlics, la penitència entesa com a penediment, la justificació per la fe i el mèrit de les obres, similituds i diferències entre l'Antic i el Nou Testament, i un capítol que serà essencial, el de la predestinació i la Providència de Déu. Segueix la seva exposició sobre la pregària i l'oració dominical, els sacraments (baptisme i cena del Senyor), la llibertat cristiana (punt neuràlgic del seu pensament), la potestat eclesiàstica i l'administració política, i els no sacraments, per concloure amb una àmplia reflexió sobre «la vida de l'home cristià».

Com ha observat encertadament Émile G. Léonard en la seva *Historia general del Protestantismo* (1967), el fet que Calví sigui un home de la segona generació de reformadors, seguint una llarga llista de pioners que cercaven una renovació espiritual i moral de l'Església (Valdo, Hus, Wycliffe, Zwingli, Bucer, Melancthon, i molts dels místics espanyols) i que tingui vint-i-cinc anys menys que el gran reformador, Martí Luter, explica que li correspongui consolidar i organitzar el pensament protestant gràcies a la seva formació de jurista, d'humanista expert en els clàssics i de teòleg vocacional centrat en l'estudi de la Bíblia. Més enllà del treball dels altres reformadors, Calví no se centra només en el tema de la justificació per la fe, sinó que aprofitant la seva preparació, la seva gran capacitat intel·lectual i el coneixement aprofundit de la Bíblia en les seves versions originals, exposa una doctrina global que es fonamenta en tres punts: fe, església i societat, defensant,

Calví sempre defensà un capitalisme social, i una redistribució del capital basada en el treball com a vocació i glorificació del Creador i no com a càstig diví.

com ens recordava Gomis, un nou tipus d'home i de civilització, amb una gran capacitat didàctica i amb una gran eficàcia expositiva.

Com ha observat José Luis L. Aranguren, en el seu interessantíssim llibre *Catolicismo y Protestantismo como formas de vida* (1963), «la Reforma germánica fue hecha por un hombre —Martín Lutero— no solamente de temperamento, sino también de propensión profundamente antirrenacentista. La Reforma latina, muy al contrario, ha sido creación de otro hombre, Juan Calvino, formado en el humanismo, hasta el punto que su esfuerzo va a tender dentro del protestantismo, hacia un fin semejante al de la Contrarreforma católica: la conciliación del Renacimiento humanista y la fe cristiana». Aranguren reitera que Calví no inventa la Reforma, simplement la rep i l'abraça, tot i que la modifica i l'adapta. Ho veu com una continuació de la tradició, com un retrobament de les fonts, com un posar a la llum allò que la tradició i els mals costums havien ocultat. Aranguren conclou que aquest «treballar per a l'honra de Déu», glorificar-lo amb la feina, i l'exercici diligent de la professió «es un servicio más grato a Dios que la liturgia», per això considera que Calví marca un gir «modern» al classicisme, anticipant-se, en certa manera, a Descartes i als grans racionalistes de l'època, perquè sap fer una particular combinació entre lògica, sobrietat i espiritualitat.

Hi ha qui interpreta que el pensament de Calví i de la seva obra reformadora no és res més que una deriva del pensament dels mestres de l'antiguitat, particularment dels grecs, i en especial de Plató. Particularment el Plató de *Les Lleis* i *La República*, amb qui coincideix en el fonament religiós de la ciutat i en la unió entre els poders civil i religiós, però en interpretació cristiana.

La vida i l'obra de Calví van molt més enllà de la *Institució*, la confessió de fe, els comentaris de l'Antic i Nou Testament, o sobre els sa-

La seva és una obra immensa que ara serà reeditada en unes obres completes que condensen el pensament humanístic, jurídic, social i religiós que ocuparà un total de cinquanta-nou volums i que França considera un monument de la seva literatura.

graments. La seva és una obra immensa que ara serà reeditada en unes obres completes que condensen el pensament humanístic, jurídic, social i religiós que ocuparà un total de cinquanta-nou volums i que França considera un monument de la seva literatura.

Que el món ha canviat i que el pensament i les propostes de Calví són vistes des d'una perspectiva històrica més àmplia lluny de la confrontació i la defensa dels partidismes eclesials ho constata l'article que Alain Besançon, membre de l'Acadèmia Francesa de Ciències Socials i Polítiques, va escriure el 3 de juliol d'enguany al diari vaticà *l'Osservatore Romano*. L'autor revisa les seves idees fonamentals, el situa en un context de necessària regeneració de l'Església i d'honesta recuperació del text de l'Escriptura, i el presenta com un clàssic de la cultura francesa del nivell de Montaigne, Pascal, Balzac i Cézanne, i sobretot com «un cristià que creia en l'Església una, santa, catòlica, malgrat que ell sempre preferia dir universal i apostòlica».

Els actes que promou l'*Aliança Reformada Mundial* i l'exposició *Une journée dans la vie de Calvin* (*Catalogue de l'Exposition du Musée International de la Réforme*, Genève, 2009) no tenen cap objectiu beatificador, sinó que, com ha dit el seu president Clifton Kirkpatrick: «la família reformada commemora aquest esdeveniment, sense voluntat de retre culte a Calví, i molt menys situar-lo en un altar». Ens recorda que Calví no era un ser perfecte i que fomentar el culte a la personalitat va en contra de l'essència mateixa del Cristianisme reformat. Perquè la divisa del reformador francès que travessa tot el seu pensament i la seva vida és: *Soli Deo Gloria*.